

Bild: Marie-Louise Ronkainen

Slöjd och estetik

Slöjdlärares uppfattningar om, och upplägg av kunskapsområdet estetiska uttryck i sin undervisning

Marie-Louise Ronkainen

Marie-Louise Ronkainen

Vt 2017

Examensarbete, 15 hp

KPU 7-9

Institutionen för estetiska ämnen, Umeå universitet

Sammanfattning

Vår samtid har ett större fokus på att kommunicera estetiska uttryck vilket även visar sig i slöjdämnet i grundskolan. Att tolka estetiska uttryck är en av fyra förmågor i slöjd som eleverna enligt kursplanen ska arbeta med. Syftet med studien har varit att undersöka slöjdlärares uppfattningar om och upplägg av kunskapsområdet estetiska uttryck i sin undervisning. Studien belyser hur slöjdlärarna beskrivit ämnesinnehållet i kunskapsområdet, hur de didaktiskt organiserat sin undervisning och vilka utmaningar de upplevt i sin undervisning samt hur de kan förstås. Studiens empiri har utgjorts av kvalitativa intervjuer av sex slöjdlärare med lång erfarenhet. Slöjdlärarna har beskrivit att de har olika utgångspunkter i arbetet med estetiska uttryck men även hur de på olika sätt arbetat med området utifrån styrdokumentets centrala innehåll. Utmaningarna som slöjdlärarna upplevt har de bemött främst genom att de aktivt använt sig av styrdokument, stödmaterial, kollegialt lärande samt reflekterat över sin didaktiska process. Fyra av sex av de intervjuade slöjdlärarna har uttryckt ett behov av kompetensutveckling inom området, vilket även finns med som önskemål enligt Skolverkets nationella utvärdering 2015, där åtta av tio slöjdlärare uttryckt samma behov. Utöver de formaleestetiska begrepp som ingår i respektive arbetsområde, har eleverna även använt sig av känslouttryck och kopplat till egna intressen när de tolkat estetiska uttryck. Slöjdlärarna har sett elevers känslor och intressen som en ingång i arbetet men även som ett sätt att motivera elever som visat svårigheter inom kunskapsområdet. Även slöjdlärarna har pratat om känslor när de relaterat till lyckade slöjdprojekt inom kunskapsområdet estetiska uttryck.

Sökord: formaleestetiska begrepp, tradition, kultur, känslor.

Innehållsförteckning	
Inledning	5
Problemområde	5
Syfte och frågeställningar	6
Bakgrund och litteraturgenomgång	6
<i>Styrdokument</i>	6
<i>Skolverkets stödmaterial</i>	8
<i>Estetik</i>	9
<i>Forskningsstudier</i>	9
<i>Estetik och känslor</i>	9
<i>Estetik och minnen</i>	10
<i>Estetik och narrativ</i>	10
<i>Estetik, färg och form</i>	11
<i>Estetik och kulturella uttryck</i>	12
Teori	13
Didaktiska metoder	13
Didaktisk slöjdprocess	14
Metod	15
Datainsamling	15
Procedur och urval	15
Etiska överväganden	16
Resultat: analys och tolkning	17
Slöjdlärarnas beskrivning av ämnesinnehållet i kunskapsområdet estetiska uttryck	17
<i>Centralt innehåll, förmågor och kunskapskrav</i>	17
<i>Elevens förståelse</i>	19
<i>Sammanfattning</i>	19
Slöjdlärarnas didaktiska organisation av undervisning inom kunskapsområdet estetiska uttryck	20
<i>Skiss och planering</i>	20

<i>Pedagogiska material och hjälpmedel</i>	20
<i>Begrepp i slöjdarbetet</i>	20
<i>Slöjdlärarnas förväntningar</i>	21
<i>Lyckade projekt</i>	21
<i>Utveckling av slöjdarbetet</i>	23
<i>Didaktiska metoder</i>	24
<i>Sammanfattning</i>	24
Slöjdlärarnas upplevda utmaningar inom kunskapsområdet och hur de kan förstås	25
<i>Hantera autonomi</i>	25
<i>Tid och tålamod</i>	25
<i>Begrepp och avgränsningar</i>	25
<i>Digitala verktyg</i>	26
<i>Sammanfattning</i>	26
Diskussion och slutsatser	26
Begrepp	26
Didaktik	27
Svårigheter och elevers intressen	28
Kompetensutvecklingsbehov och utmaningar	29
Metoddiskussion	30
Källförteckning	31
Bilagor	

Inledning

Problemområde

Det här examensarbetet handlar om slöjdamnet och slöjdens estetiska uttryck. Slöjd är ett av flera ämnen för elever i skolan att uttrycka sig genom. Utifrån olika val vid planering och framställning av en slöjdprodukt eller i experimentella arbetsformer erhåller det slöjdade resultatet ett visst uttryck. En av fyra förmågor, som bedöms i slöjdamnet är just elevers förmåga att tolka estetiska uttryck. Det estetiska uttrycket upplevs på olika sätt beroende på sammanhang och beroende på vem som tolkar uttrycket. Vi har alla skilda erfarenheter i livet som vi utgår ifrån och vi tar fasta på olika saker när vi tolkar. Estetik kan bl.a. beskrivas som vetenskapen om våra sinnen, hur de fungerar och hur vi använder dem i olika sammanhang (Bale 2010:15). Estetik är ett komplext begrepp att fördjupa sig i och estetiska uttryck i slöjd kan exempelvis handla om färg, form, mönster och känslor. Men det är också möjligt att ha en utgångspunkt utifrån traditioner och/eller kulturer för att tolka uttryck.

Jag började uttrycka mig textilt redan som litet barn genom att konstruera kläder till mina leksakstroll. Med tiden sydde jag kläder till mig själv och personer i min närhet. Det var det färdiga alstret som talade för sig själv. På gymnasiet gick jag beklädnadsteknisk linje och vi fick avbilda diverse plagg från olika tidsepoker och modeplagg i en viss stil. Jag minns att vi skulle skissa på en semestergarderob, men för övrigt så pratade vi inte så mycket om estetiska uttryck. Jag upplever att det idag är ett större fokus på det estetiska och på att kommunicera det vi ser. Dagens kursplan i slöjd har också ett större fokus på att eleverna ska analysera sitt slöjdarbete utifrån bl.a. estetiska uttryck, jämfört med tidigare läroplaner (Skolverket, 2011b).

När jag för fem år sedan började arbeta som slöjdlärare var det kunskapsområdet att tolka estetiska uttryck som kändes som min största utmaning. För att arbeta med kunskapskravet behövde jag först själv komma fram till vad det står för och därefter utarbeta ett arbetssätt tillsammans med eleverna. Jag upplevde att många av mina kollegor kände likadant. Vid flertalet nätverksträffar med slöjdlärare inom kommunen jag arbetar i delgav vi slöjdlärare varandra hur vi arbetade inom kunskapsområdet. Vi beskrev för varandra hur vi tolkade läroplanen och hur vi planerade vår undervisning efter den. Sedan fortsatte vi med att prata om vad som fungerade bra och vad som fungerade mindre bra. Vi utnyttjade på så sätt varandras erfarenheter och diskuterade kollegialt. Kunskapsområdet som rör estetiska uttryck uppfattas som svårt och nytt för många slöjdlärare och lämnas kanske av den anledningen därhän. I den nationella utvärderingen i slöjd i årskurs 6 och 9 visar resultatet, av både elever och slöjdlärares svar, att tre av de fyra olika estetiska arbetsområdena i det centrala innehållet har berörts i liten eller ingen utsträckning (Skolverket, 2015).

Under min VFU (verksamhetsförlagd utbildning) hösten 2016, arbetade jag med att förändra delar av mitt sätt att arbeta inom kunskapsområdet med eleverna i

slöjdsalen. Jag valde att göra förändringen med elever i årskurs 9. Eleverna övade sig i grupp genom kommunikation om estetiska uttryck och följde en särskild modell mot särskilda begrepp. Modellen bestod av en bestämd arbetsordning där alla elever i gruppen ingick och där de fick inta olika roller efter ett rullande schema. En roll bestod i att presentera sitt arbete och övriga roller var olika tolkningsroller. Begreppen som eleverna tolkade utifrån var: färg, form, mönster och känslor. Till begreppen användes också frågor för att föra arbetet framåt. Modellen med ovanstående begrepp är en möjlig riktning att jobba med eleverna utifrån. Arbetet gav mig mersmak och jag vill med mitt examensarbete arbeta vidare med kunskapsområdet. Genom arbetet med denna uppsats vill jag ytterligare fördjupa mina kunskaper inom området estetiska uttryck. Jag ser också examensarbetet som ett tillfälle att ta del av andra slöjdlärares tankar och erfarenheter om estetik. Mitt arbete kan på så vis komma att bidra till kollegialt lärande inom ämnet slöjd.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka några slöjdlärares uppfattning om och upplägg av kunskapsområdet, estetiska uttryck i sin undervisning. I arbetet utgår jag från följande frågeställningar:

Hur beskriver slöjdlärarna ämnesinnehållet i kunskapsområdet estetiska uttryck?

Hur organiserar slöjdlärarna didaktiskt sin undervisning inom kunskapsområdet estetiska uttryck?

Vilka utmaningar upplever lärarna inom kunskapsområdet och hur kan de förstås?

Jag har valt att begränsa studien genom att rikta den mot årskurserna 7-9 och för årskurserna tillhörande kunskapskrav inom estetiskt uttryck. Begreppet estetiska uttryck innefattar tolkningar utifrån personliga upplevelser samt trender och traditioner i olika kulturer (Skolverket, 2011).

Bakgrund och litteraturgenomgång

Styrdokument

I Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011

(Skolverket, 2011a) står det i slöjdamnets syfte att "eleverna ska ges möjligheter att utveckla sin skicklighet i en process där tanke, sinnesupplevelse och handling medverkar" (Skolverket, 2011a:213). Undervisningen ska utformas på ett sätt som gör att estetiska kunskaper övas. "Förmågan att tolka slöjdföremåls estetiska och kulturella uttryck" (Skolverket, 2011a:213) utgör en av fyra förmågor i läroplanen som eleverna arbetar med från årskurs 1 till och med 9 (Skolverket, 2011a). I det centrala innehållet för de olika årskurserna står det om slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer (Skolverket, 2011a) som är utformat på ett enklare sätt i de lägre årskurserna och har en progression efterhand som eleverna blir äldre. I årskurs 7-9 står följande punkter att arbeta med:

- Arkitektur, konst och design som inspirationskällor och förebilder vid bearbetning av egna idéer.
- Egen formgivning med hjälp av olika material, färger och former.
- Mode och trender, vad dessa uttryck signalerar och hur de påverkar individen.
- Slöjd och hantverk i Sverige och andra länder som uttryck för etnisk och kulturell identitet (Skolverket 2011a:216).

Därefter följer åtta kunskapskrav som eleven strävar emot att uppnå och som läraren bedömer utifrån. Samtliga kunskapskrav har tre nivåer, E-nivå, C-nivå och A-nivå, att arbeta/bedöma mot/efter. Det åttonde kunskapskravet handlar om estetik och lyder som följer för E-nivå, ”Dessutom tolkar eleven slöjdföremåls uttryck och för då **enkla** resonemang med kopplingar till egna erfarenheter samt trender och traditioner i olika kulturer” (Skolverket 2011a:217). För C-nivå byts värdeordet ut till **utvecklade** och för A-nivå till **välutvecklade** resonemang.

I *Kommentarmaterial till kursplanen i slöjd* (Skolverket, 2011b) framhålls slöjdens inslag av ”personlig utveckling och utveckling av förmågor som alla människor har nytta av” (Skolverket, 2011b:6) som den främsta nyttan med slöjd. En del av syftet i läroplanen är enligt kommentarmaterialet att eleverna ska utveckla kunskaper i olika hantverk och de estetiska kunskaper som avses är formgivning och material- och färgvalens innebörd för helheten av produkten. Även föreställningsförmågan utvecklas, att kunna se framför sig vad olika val som ex. material, metod, sammansättning, funktion ger för uttryck (Skolverket, 2011b). Undervisningen ska innehålla ”det historiska svenska kulturarvet, nutida design och estetiska uttryck från andra kulturområden” (Skolverket, 2011b:9). Kommentarmaterialet förklarar också att punkterna i det centrala innehållet är tänkta som byggstenar i undervisningen och kan väga olika tungt beroende på hur läraren väljer att lägga upp sitt arbete med eleverna (Skolverket, 2011b:10). Kommentarmaterialet berör kombinationen av material i årskurserna 7-9 och den estetiska förmågan att utveckla sitt formspråk genom nya sätt att utforma slöjdföremål.

Kunskapsområdet slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer [---] har tydliga kopplingar till det långsiktiga mål som handlar om att eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmågan att tolka slöjdföremåls estetiska och kulturella uttryck. Men kunskapsområdet har också kopplingar till övriga långsiktiga mål (Skolverket, 2011b:16).

Utöver de fyra delar som finns med i det centrala innehållet har slöjdlärare stor frihet att lägga upp sin undervisning mot måluppfyllelsen i kunskapskravet ”tolka slöjdföremåls estetiska och kulturella uttryck” (Skolverket, 2011a:213). Eleverna börjar i de lägre årskurserna med att resonera om slöjdföremåls symboler, färg, form och material (Skolverket, 2011b). När eleverna går i de högre årskurserna

fortsätter de genom att föra resonemang med kopplingar till egna erfarenheter samt trender och traditioner i olika kulturer (Skolverket, 2011b).

Skolverkets stödmaterial

Skolverkets inspirationsmaterial, *Slöjdens estetiska och kulturella uttryck* (2016) har som syfte att stärka och inspirera slöjdlärare i undervisningen mot det långsiktiga målet. Materialet är framtaget efter resultatet av den nationella utvärderingen och svarar på lärarnas önskemål om kompetensutveckling inom området. Häftet innehåller intervjuer med slöjdlärare, hur de tänker och arbetar med kunskapsområdet. Deras medverkan och uppvisande av arbetssätt är tänkta som inspiration för andra slöjdlärare och något för dem att arbeta vidare med. Materialet tar även upp frestelsen att använda sig av någon annan kollegas färdiga planering. Men då ”finns risken att läraren förlorar den mer långsiktiga utvecklingen och förståelsen för sin egen undervisning” (Skolverket, 2016:33).

I en tolkning finns det inte rätt eller fel, tolkningen ligger i betraktarens ögon. Det är viktigt att eleverna får en ”palett” med olika ord de kan använda för att beskriva föremål och för att sätta ord på vad de känner och upplever (Skolverket, 2016:17).

Genom att ge eleverna ord att utgå ifrån i sina tolkningar lär sig eleverna ett arbetssätt som de sedan kan utveckla och använda på olika sätt. Det handlar inte om att eleverna ska uttrycka sin smak, utan fokus ligger på att eleverna ska kunna beskriva med ord vad slöjdarbetet kommunicerar.

Kultur finns i allt från hur vi klär oss till hur vi betar oss – man kan säga att kultur är det levnadssätt ett samhälle har med lagar, seder, religion, traditioner och normer. Kultur kan ses över tid och historiskt, men den lever även i nutiden. Begreppet förekommer i hela världen och kan vara en mängd saker, till exempel språk, konst och värderingar hos en grupp människor eller i ett samhälle (Skolverket, 2016:19).

Genom att titta närmare på olika kulturers estetiska uttryck kan eleverna lära sig formspråk, historia bakom och få en förståelse för hur de är uppbyggda till exempel utifrån färgval, materialval och symboler.

I en intervju med Jenny Andersen i inspirationsmaterialet om estetiska uttryck (Skolverket 2016) säger hon att det estetiska uttrycket genomsyrar alla uppgifter på något sätt. Genom att använda begrepp utifrån olika perspektiv av ett arbete kan man sedan koppla ihop det med uppgiften (Skolverket 2016). Om eleverna ska sy exempelvis en t-shirt så är det naturligt att gå in på dess historia och hur modets svängningar har påverkat t-shirtens utseende över tid. Andersen berör även grupparbete som ett arbetssätt för elever att diskutera olika tankar om estetiska uttryck. ”Det är när eleverna arbetar tillsammans som det viktiga samtalen uppstår och de upptäcker att tycke och smak är olika” (Skolverket,

2016:14). Det är ett sätt för eleverna att befästa kunskap och sätta ord på vad de tycker.

Estetik

Ordet estetik kommer från ordet aisthesis som är grekiska och betyder förnimmelse eller sinne (Bale, 2010). Inom skolan betecknas ämnena, slöjd, bild och musik, som innebär praktiska färdigheter, som estetiska ämnen. I filosofiska sammanhang uppfattas estetiskt som något vackert. Adjektivet estetisk kan uppfattas som något ytligt och förringande. Estetik har även ett samband med konstbaserade läroämnen som exempelvis litteratur och konstvetenskap och om teori inom de olika genrerna (Bale, 2010). I slöjddämnet i grundskolan och inom dess kunskapsområde estetiska och kulturella uttryck avser begreppet att estetiska erfarenheter görs via sinnena. Eleverna ska sträva mot att utveckla förmågan att tolka slöjdföremåls estetiska uttryck, genom att använda sig av det som upplevs genom sina sinnen (Skolverket, 2011b).

Forskningsstudier

I den nationella ämnesutvärderingen i årskurs 6 och 9, Slöjd i grundskolan (Skolverket, 2015) säger slöjdlärarna att förmågan att tolka slöjdföremåls estetiska och kulturella uttryck (Skolverket, 2015), är det långsiktiga mål (ett av fyra) som de ger minst förutsättningar i undervisningen för eleverna att arbeta med. Och mer än åtta av tio slöjdlärare önskar kompetensutveckling inom kunskapsområdet. I tidigare kursplaner överläts till respektive lärare att bestämma innehållet i undervisningen (Skolverket 2015). Dagens läroplan, Lgr11, har ett obligatoriskt centralt innehåll som eleverna ska arbeta med för att utvecklas mot de långsiktiga målen (Skolverket, 2015). Det är fritt för läraren att lägga till annat innehåll men hen kan inte välja bort att arbeta med något i det centrala innehållet. Likaså är det läraren som avgör hur och i vilken utsträckning det centrala innehållet arbetas med.

I följande studier finns exempel på hur estetiskt uttryck upplevs och hur det kan kommuniceras med ord. Studierna beskriver hur uttryck associerar till individers minnen och/eller känslor utifrån livserfarenhet. Uppbyggnaden av ett textilt uttryck förklaras nedan genom olika modeller och formalestetiska begrepp. Bakgrunden till ett uttryck kan kopplas till historia och traditioner och elever associerar slöjdföremåls uttryck till tidigare erfarenheter och till vad de har tänkt framställa för ett slags föremål. Studiernas exempel på modeller, formalestetiska begrepp och arbetssätt kan användas som grund för slöjdundervisningen.

Estetik och känslor

Marléne Johansson är professor i slöjd och skriver i sin avhandling, *Slöjdpraktik i skolan: hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap* (2002) om sin forskning av skolslöjd. Johansson skriver bland annat om elevernas estetiska och emotionella upplevelser genom slöjddämnet. Elevernas val av till exempel

färger och mönster på ett tyg beror på tankar om föremålet som de vill slöjda. ”Det estetiska dimensionerna kan antingen gälla hela slöjdprodukten eller delar av aktiviteter runt slöjdprodukten” (Johansson, 2002:171). Eleverna skriver ofta om emotionella upplevelser i samband med slöjdarbetet i sina reflektioner av slöjdlektionerna. Det finns även med i Johanssons filmade material i form av verbala och ickeverbala uttryck från eleverna. ”Slöjdprodukten uppfattas sinnligt, emotionellt och estetiskt av den eller de som ser, brukar eller kommer i kontakt med den” (Johansson:2002:171).

Estetik och minnen

Eva Ahlskog-Björkman är akademilektor i de estetiska ämnenas didaktik och har i sin avhandling, *Textilt skapande som estetisk-etisk transformation* (2007) ”studerat lärandet i ett sociokulturellt perspektiv där studiens resultat visar på vilket sätt textilt skapande som kommunikationsform kan utgöra ett redskap för att mediera kunskap till vårdstuderande” (Ahlskog-Björkman, 2007:7). Ahlskog-Björkmans empiriska studier gjordes under en kurs som anordnats inom hälsovård och det sociala området. En av uppgifterna i kursen var att framställa ett slöjdföremål i textilt material och studien visar att det textila uttrycket på olika sätt påverkade vårdtagarnas välmående. Studien beskriver till exempel att en vårdtagare kände igen ett motiv från barndomen på en kudde. Vårdtagaren blev glad, mindes och pratade om saker från sin barndom. Enligt studien gör det att vårdtagaren övar sitt minne, är mer aktiv och ökar sitt självförtroende, allt genom att kommunicera sina egna minnen associerade utifrån kuddens estetiska uttryck (Ahlskog-Björkman, 2007).

Estetik och narrativ

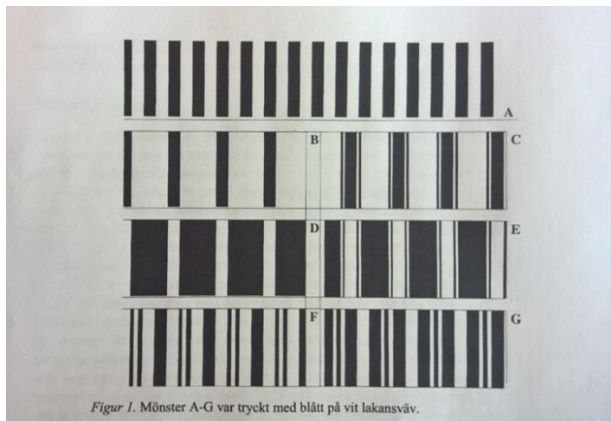
Esko Mäkelä är utbildad slöjdlärare och har i sin avhandling, *Slöjd som berättelse – om skolungdom och estetiska perspektiv* (2011) valt att studera skolslöjd. Han fokuserar på det estetiska uttrycket och låter en narrativ ansats genomsyra arbetet. Mäkeläs empiriska material hämtas in genom besök på tre olika skolor. Han besöker slöjdundervisningen på skolorna och följer elevers arbete genom att iakttä och samtala med eleverna samt genom att fotografera. Mäkelä låter eleverna låna med sig en kamera för att ta bilder på sina tidigare slöjdalster i hemmiljö. I sitt analytiska arbete utgår Mäkelä från olika perspektiv inom estetik, narrativ och semiotik. Mäkelä menar att de olika perspektiven kan kombineras och analyserna av det estetiska uttrycket får en rikare betydelse (Mäkelä, 2011). Mäkelä har tre forskningsfrågor, den första handlar om vad unga berättar om slöjd, den andra är om vilka estetiska resurser som tas i bruk och slutligen, hur man kan beskriva relationerna mellan berättelserna och de estetiska resurserna. För att behandla den tredje frågan har Mäkelä använt sig av tre olika teman, slöjd som personligt projekt, relationell slöjd och slöjd som gestaltning. I slöjd som personligt projekt belyser Mäkelä hur eleverna genom slöjden ger uttryck för sin personlighet och en elev nämner att det är intressant hur man kan se på ett slöjdalster och gissa vem som har gjort det (Mäkelä, 2011:188ff). Under temat relationell slöjd beskrivs

kopplingar mellan slöjdartefakt och en eller flera karaktärer. En flicka har sytt kläder till sin Barbie, en annan har snickrat ett bakbord till att baka kurdiskt bröd på. Det är också vanligt att elever gör presenter för att ge bort till personer i dess närhet (Mäkelä, 2011:191f). Den gestaltande delen av slöjd kan ses i slöjdalster formade av olika material och med olika tekniker. En flicka syr en klänning i snorgrönt tyg och tycker att det är häftigt att omgivningen reagerar på färgen. Hon ”tycker att det är kul att sy egna kläder eftersom det är mina egna tankar och känslor som finns på dom” (Mäkelä, 2011:193f). Hon menar också att grön är en levande färg och associerar till skog, träd och gräs. En av eleverna som Mäkelä har intervjuat säger att ”slöjdalstret speglar personen som utför arbetet” (Mäkelä, 2011:168). Utan att avsikten från början har varit att få en personlig prägel på slöjdalstret, så speglas personen i föremålets uttryck.

Estetik, färg och form

Siri Homlong är utbildad ämneslärare i konst och hantverk, hon har utbildat lärare i textilslöjd i flera år och har i sin avhandling, *The language of textiles* (2006a) studerat textila uttryck. Homlong har studerat uppbyggnaden av Amish-folkets quiltade arbeten vad beträffar form och färgval, vilket också ger kunskap om formgivning och kulturella traditioner. Syftet med undersökningen är att identifiera karaktärsdrag gällande färgval och form i designen och att hitta ett sätt att beskriva dessa. Ett annat syfte med studien är att testa hur sinnesintryck kan bli inspiration till moderna design-arbeten (Homlong 2006a:42). I området som avser färgval i de quiltade arbetena berörs formalestetiska begrepp som: färgkulörer, nyanser, svarthet, vithet och färgstyrka. Och i området som berör mönsterkombinationer och hur arbetena är uppbyggda berörs formalestetiska begrepp inom geometri för att beskriva formerna.

I Homlongs avhandling ingår även en studie av enkla och mer komplext uppbyggda mönstertryck. Homlong presenterar sju olika mönstrade tyger i form av randigt tryck med blå färg på vitt bomullstyg. Mönstret varierar från enkelt till mer komplicerat randnings system och utgår ifrån grundmönstret 10 mm breda ränder i blått och vitt (Homlong 2006a). Syftet med undersökningen är att se vilken attityd testpersonerna har till enkla och mer komplexa mönster. Testpersonerna bestod av designers, textilslöjdlärare, konsumenter och barn i åldern 7-15 år (Homlong 2006a). Alla testpersonerna använde sig av ordet *randigt* för att beskriva mönstret. Ibland har designers mer preciserade begrepp och ibland har de fler begrepp. Valet av begrepp skiftade beroende på om uppgiften bestod av att beskriva färg, ränder, mönstrets design (komposition), mönstrets intryck eller mönstrets betydelse/bibetydelse.

Figur 1. Mönster A-G var tryckt med blått på vit lakansväv.

Bild 1. Homlong, mönstertryck med blått på vit lakansväv (2006b:209).

[...] elever i grundskolan hade klara åsikter om vad de tyckte om olika mönstrade tyger, men saknade formalestetiska begrepp för att förklara dessa åsikter. De begrundade i stor grad sina ställningstaganden med funktionella användningsområden eller hänvisning till personliga erfarenheter av liknande mönster, färger eller textilier (egen översättning, Homlong, 2006b:205).

När det gäller att beskriva intryck och betydelse och/eller bibetydelse har de yngsta barnen minst antal beskrivande ord (Homlong 2006a). De yngsta barnen svarar överlag med minst antal beskrivande ord och de föredrar generellt de mer komplicerade mönstren. De båda studierna ger kunskap om formalestetiska begrepp att utgå ifrån för att beskriva estetiskt uttryck.

Estetik och kulturella uttryck

Slöjdlärarna Andreas Broman, Jenny Frohagen och Janice Wemmenhag har skrivit artikeln *Vad kan man när man kan tillverka ett uttryck i slöjdföremål?* (2013). I artikeln diskuterar och praktiskt provar de tre slöjdlärarna hur man som slöjdlärare kan arbeta med estetiska uttryck med elever i undervisningen. I studien är en av uppgifterna att göra en nyckelring med ett samiskt uttryck. Resultatet av studien visar bland annat att det ”underlättar för elevens lärande genom att det finns en uppsättning kriterier” (Broman, Frohagen & Wemmenhag, 2013:25) för eleverna att arbeta utifrån. ”I nyckelringsuppgiften finns kriterier för val av lämpliga material, färger, former, symboler/mönster och hantverksteknik/bearbetning för att skapa det samiska uttrycket” (Broman, Frohagen & Wemmenhag, 2013:25). Genom att avgränsa uppgiften till ett specifikt uttryck tvingar man eleverna att göra en tolkning och att motivera den. Förståelsen för uttrycket ger eleverna kunskap som de senare kan jämföra mot andra uttryck och motivera olika val. De får med sig formalestetiska ord som de kan applicera på andra arbeten och det gör att de får kunskaper om hur de kan uttrycka sig verbalt om estetiska uttryck. Lärartrion ger exempel på korta uppgifter för att kartlägga elevers kunnande i slöjd. De menar att resultaten kan ligga till grund för planeringen av längre slöjduppgifter.

Teori

Studiens epistemologiska utgångspunkt är den empiri som samlats in genom mina intervjuer av sex verksamma slöjdlärare (Brinkkjær & Høyen, 2013).

Intervjufrågorna rör slöjdlärares upplevelser och tankegångar om kunskapskravet estetiska uttryck i undervisningen utifrån styrdokument, didaktisk organisation och utmaningar inom området. Jag använder mig av nedanstående teori för att förstå slöjdlärarnas intervjusvar om slöjdamnets kunskapsområde: *estetiska uttryck* och för att didaktiskt kunna beskriva hur slöjdlärarna arbetar med eleverna i slöjdsalen.

Didaktiska metoder

Gunnar Lindström och Lars Åke Pennlert har båda arbetat i grundskolan. De har akademisk utbildning i didaktik och pedagogik och arbetar/har arbetat vid lärarutbildningen på Umeå universitet. I Gunnar Lindström och Lars Åke Pennlerts bok om didaktik, *Undervisning i teori och praktik – en introduktion i didaktik* (2013) läser jag om olika metoder att bedriva undervisning på.

Interaktiva metoden beskrivs som olika sätt att kommunicera i slöjdsalen. Det kan vara verbalt, genom bilder, film, genom att skriva eller på annat sätt. Här beskrivs även hur samtal gör att kunskap bildas. Exempel på samtal kan vara gemensamma samtal, enskilda samtal, gruppsamtal eller samtal i ring. Här nämns också att frågor kan ställas för att stimulera och föra samtalen framåt (Lindström & Pennlert, 2013:56f). *Undersökande och problembaserade metoder* beskriver hur man jobbar med ”olika frågor och problemställningar som läraren introducerar” (Lindström & Pennlert, 2013:60f). *Gestaltande metoder* handlar om att lära sig genom att skapa med kroppen, att ”gestalta undervisningens innehåll i olika former” till exempel med kroppen, visuellt och mellanmänskligt (Lindström & Pennlert, 2013:62f).

Mäkelä har genom sin narrativa hållning i sina studier kommit fram till en teori där estetik, gestaltning och kreativitet är utgångspunkter och som bildar en form av kommunikation genom slöjdalster. Modellen innehåller olika begrepp att utgå ifrån för att beskriva och diskutera uttryck i ett slöjdalster. Han kallar sin modell för ”Integrerat estetiskt perspektiv” (Mäkelä, 2011:203f) och under respektive utgångspunkt finns tre kännetecken att analysera utifrån.

ESTETISK	GESTALTANDE	KREATIV
Artefakt/produkt	Process	
Stil	Representation	Nyskapande
Kvalitet	Konstnärlig	Divergent
Sinnlighet	Uttryck	Problemlösning

Tabell 1. Kännetecken för ett integrerat estetiskt perspektiv (Mäkelä, 2011:204).

I kommunikationen mellan Mäkelä och slöjdeleverna kan Mäkelä koppla elevernas berättelser om sina slöjdarbeten till ovanstående kännetecken. De tre kännetecknen är sammankopplade genom ordet uttryck (Mäkelä, 2011:203f) och är på det viset kopplade till slöjdämnet och dess uttryck.

Mäkelä har en analysmodell som integrerar analysen av tecken och estetiska uttryck genom att använda sig av semiotiska begrepp och estetikanalys.

I	II	III
Firstness	Secondness	Thirdness
Ikon	Index	Symbol
Material	Form	Innehåll

Tabell 2. Analysmodell (Mäkelä, 2011:168).

Med modellen följer ett antal tillhörande frågor: Vad är dekorens firstness? Vad bär dekoren likhet med? Vad är materialet? (---) Vad är dekorens secondness? Vad påminner dekoren om? Vilken form har dekoren? (---) Vad är dekorens thirdness? Vad kan dekoren symbolisera? Vad är dekorens innehåll? (Mäkelä 2011:168f). Mäkelä utgår ifrån ett exempel med en elevs emaljerade kopparskål och ställer ovanstående frågor som hjälper till att analysera skålens estetiska uttryck.

Åsa Jeansson är universitetsadjunkt vid lärarutbildningen på Umeå universitet och har i år kommit ut med sin avhandling, *Vad, hur och varför i slöjdämnet* (2017). Jeansson visar genom en modell exempel på hur slöjdundervisningen kan struktureras och följas upp.

Didaktisk slöjdprocess

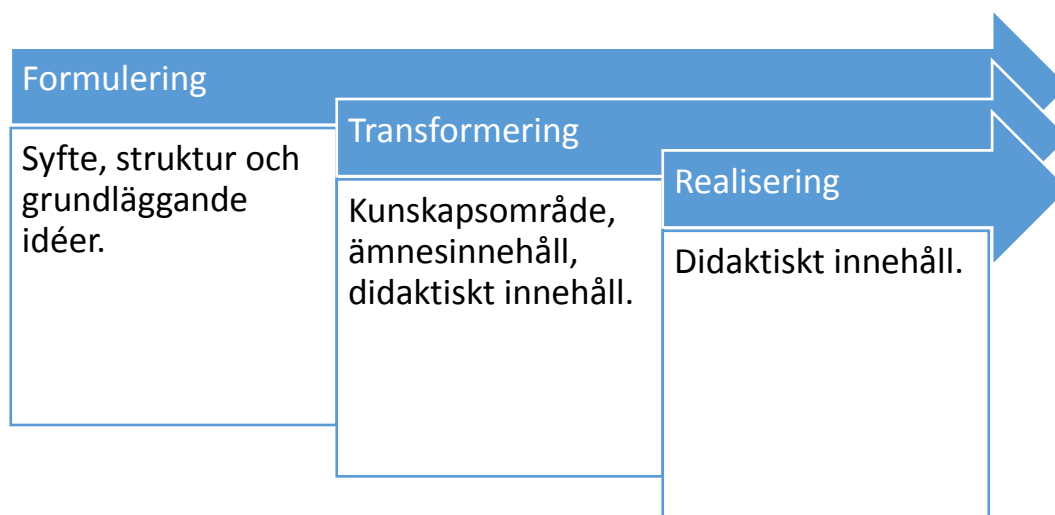

Bild 2. Åsa Jeansson, *Vad, hur och varför i slöjdämnet* (2017). Fritt efter Jeansson.

Första steget är att formulera syfte, struktur och grundläggande idéer. Därefter kommer transformeringen som innebär att bestämma kunskapsområde, att göra urval i ämnesinnehåll, att bestämma didaktiskt innehåll och att tänka igenom hur undervisningen med eleverna ska gå tillväga. Sedan är det dags för realiseringen i slöjdsalen och det didaktiska innehållet. De tre stegen efterföljs av reflektion och vid behov en ny transformering. Modellen kan liknas vid ett hjul som ständigt snurrar. Beroende på hur formuleringen ser ut och vad reflektioner visar, skiftar transformeringsinnehållet och de didaktiska metoderna i realiseringsdelen. De didaktiska valen är under ständig utvärdering (Jeansson, 2017).

Metod

Datainsamling

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ intervjumetod istället för en enkätundersökning. Dels för att undvika svårigheter att tolka svaren. Men även för att kunna förtydliga och fördjupa frågeställningarna vid behov till exempel genom följdfrågor (Johansson & Svedner 2006). Jag har delat upp intervjun i fyra olika tema och har efter ett av dessa även ett antal undertema. Respektive tema och undertema har i sin tur mellan två och fem frågor. Följdfrågor finns med då jag redan på förhand sett ett behov av dessa (Bilaga 2). Frågorna har utgjort en bas för mina intervjuer och jag har tagit bort frågor eller lagt till frågor och följdfrågor vid behov under intervjuens gång. Den kvalitativa typen av intervju gör att jag kan få ett ingående svar på mina frågor genom att be informanten att ge exempel, beskriva tillvägagångsätt, förtydliga och liknande (Kaijser & Öhlander 2011:89). Studiens syfte är att belysa slöjdlärarnas upplevelse och eftertanke om styrdokumentet och hur de väljer att lägga upp arbetet med eleverna inom estetiskt uttryck. Dessa breda frågor gör att intervjun kan flyta ut och liknas vid ett samtal. Jag som intervjuare behöver hålla strukturen och ställa frågor som styr mot de svar jag söker. Den möjligheten finns inte vid exempelvis enkätmetoden (Kaijser & Öhlander 2011). Samtliga intervjuer är inspelade med applikationsprogrammet, Röstinspelaren, på mobiltelefon. Jag har valt att spela in intervjuerna för att ordagrant kunna analysera dem i efterhand. Det gör att jag, istället för att vara fokuserad på att skriva ner informantens svar, kan vara fokuserad och engagerad i samtalet. Ytterligare en av fördelarna med att spela in intervjuerna är just att få med allt som sägs, alla ljud, tonlägen, skratt, m.m. De inspelade intervjuerna har lyssnats av så många gånger som jag sett nödvändigt för att kunna transkribera dem på ett noggrant sätt och det utgör mitt empiriska material i examensarbetet (Kaijser & Öhlander, 2011).

Procedur och urval

Förfrågan om intervju har gått ut via personliga mejl till slöjdlärare i materialinriktningarna trä- och metallslöjd och textilslöjd, i två olika kommuner. Samt via mejl i ett gemensamt forum på nätet för slöjdlärare i en av kommunerna. Jag har även tillfrågat slöjdlärare genom personlig kontakt. I ett första skede skickades förfrågningar via mejl till 13 slöjdlärare. Fyra svarade och två av dessa

tackade ja. Den tredje tackade nej till att medverka, då slöjdläraren tyckte att hen var för ny och oerfaren. Istället gav slöjdläraren mig ett namn på en mer erfaren slöjdlärare som jag kunde kontakta. Den fjärde passade inte i min förfrågan av lärare som undervisar årskurs 7-9. Därefter tog jag kontakt med ytterligare tre slöjdlärare, två kontaktades via mejl och en kontaktades personligen. Jag skickade förfrågan till den erfarna slöjdläraren som jag fick tips om, samt även en allmän förfrågan via mejl på kommunens gemensamma forum för slöjdlärare. Slöjdläraren som jag hade personlig kontakt med tackade ja. Samtidigt fick jag tips från en av informanterna som jag gjort en intervju med. Jag skickade en förfrågan via mejl till slöjdläraren jag fått tips om och hen tackade ja. Jag kontaktade även en bildlärare som utbildar sig till slöjdlärare och som i nuläget endast har en liten del av sin undervisning i slöjd. I slutskedet kontaktade ytterligare en slöjdlärare mig för att tacka ja till att bli intervjuad. Därmed hade jag sex slöjdlärare till min studie. Fyra kvinnliga slöjdlärare med textil materialinriktning, en kvinnlig slöjdlärare med materialinriktning trä- och metall, samt en kvinnlig bildlärare som undervisar en liten del i slöjd tackade ja till att medverka i intervjuer. Då den textila materialinriktningen är representerad av fyra informanter och materialinriktning mot trä- och metall av en informant, speglar mitt empiriska material övervägande slöjdens textila materialinriktning och endast en liten del trä- och metallinriktad slöjd. Ett dilemma i arbetet med att hitta informanter var att få ihop tillräckligt stort antal. Jag har därför valt att ta med en lärare som undervisar liten del i slöjd och genomgår utbildning i ämnet, och som även är utbildad bildlärare och huvudsakligen undervisar i bild. Mellan 40-50% av tjänstgörande lärare i årskurs 7-9 i slöjd saknar full behörighet i ämnet (Skolverket, 2014:15). Då en informant har bild som huvudsakligt undervisningsämne speglas slöjdamnet även utifrån en bildmässig ämneskompetens, vilket visar sig ha betydelse. Informanterna har från sju till nitton års erfarenhet som slöjdlärare/bildlärare och de har alla erfarenheter i att undervisa på olika skolor. Samtliga informanter undervisar i slöjdamnet men har även behörighet i andra ämne till exempel bild, som beskrivits ovan, matematik, naturorienterande ämne, svenska på grundskolenivå samt historia och psykologi på gymnasienivå. Efter att informanterna har tackat ja till intervju har de via mejl fått ett samtyckesformulär med utrymme för godkännande genom underskrift. I samband med intervjuerna har samtliga informanter godkänt genom sin underskrift. Intervjuerna har genomförts i respektive slöjdlärares slöjdsal i fem av fallen. En intervju har av praktiska skäl genomförts hemma hos slöjdläraren. Intervjuerna som genomfördes i slöjdsalarna tog en timme i anspråk plus/minus fem minuter medan intervjun som gjordes hemma hos slöjdläraren var något kortare, ca 45 minuter.

Etiska överväganden

Samtyckesformulär (Bilaga 2) har lämnats till informanterna några dagar före intervjuerna. Formuläret innehåller en formell presentation av mig, en beskrivning

om hur intervjuerna är tänkta att genomföras, syftet med intervjun, samt etiska överväganden enligt *God forskningssed* (Vetenskapsrådet, 2011).

Jag har beaktat följande etiska överväganden: informantens medgivande vid inspelning av intervjun, informantens personuppgifter avidentifieras i arbetet, skolor som representeras avidentifieras i arbetet och att medverkan är frivillig och kan avbrytas. Jag väljer att kallar slöjdlärarna för L 1, L 2, L 3, L 4, L 5 och L 6 utifrån intervjuordningen för att på det viset avidentifiera deras personuppgifter.

Resultat: analys och tolkning

Jag delar in resultat, tolkning och analys i tre delar med rubriker som utgår ifrån arbetets frågeställningar. Under respektive rubrik följer flertalet underrubriker som behandlar olika områden utifrån mitt empiriska material kopplat till syftet med arbetet. Respektive slöjdlärares undervisningsstatus presenteras nedan för att ge en bakgrund till referenserna i arbetet.

L1 undervisar i slöjd med inriktning mot det textila materialområdet och har tidigare undervisat i no och matematik. L 2 undervisar i slöjd med inriktning mot det textila materialområdet och i svenska. L 3 undervisar i slöjd med inriktning mot trä- och metallområdet. L 4 undervisar en liten del i slöjd mot det textila materialområdet och huvuddelen i bild. L 5 undervisar i slöjd mot det textila materialområdet och har tidigare undervisat på gymnasiet i historia och psykologi. L 6 undervisar i slöjd mot det textila materialområdet.

Slöjdlärarnas beskrivning av ämnesinnehållet i kunskapsområdet estetiska uttryck

Centralt innehåll, förmågor och kunskapskrav

Slöjdlärarna har olika uppfattningar till styrdokumentens delar om estetiska uttryck. L 1 börjar med att säga att hon tycker att det är det svåraste kunskapskravet att få med på ett naturligt sätt och att hon behöver tänka till för att det ska bli bra (L 1). L 4 tycker att estetiska uttryck är ett brett område i slöjd men att hon kopplar det till sin bakgrund i bild och att det är naturligt att utgå ifrån estetiska uttryck i uppstarten av en uppgift (L 4). Flertalet av slöjdlärarna som arbetar med inriktning mot textil tar upp mode och trender, som är en del av slöjdens centrala innehåll om estetiska och kulturella uttrycksformer (Skolverket, 2011a:216), och menar att det är ett tacksamt område att arbeta med. De beskriver att eleverna är medvetna om sin samtid inom området och att det i sig har betydelse för engagemanget som de visar inom arbetsområdet. I dessa arbeten får eleverna jobba med formgivning och att uttrycka en personlig stil genom form, färg, materialval och/eller symboler/märke/figurer. Att inspirera med hjälp av arkitektur, konst och design är också något som flera av slöjdlärarna lyfter. L 2 berättar att hon har visat bildspel med arkitektur från Rom som inspiration i uppstarten av ett återbruksarbete med jeans. L 6 beskriver hur hon går igenom Samiskt broderi och olika landskapssömmar från exempelvis Dalarna, Blekinge

och Halland inför att eleverna ska arbeta med broderi. Dessa exempel innefattar både estetiska, etniska och kulturella uttryck. Några av slöjdlärarna trycker på att själva uppstarten med skissen är extra viktig. (...) ”man ska kunna göra en bra skiss och utifrån den forma sitt föremål” (L 3). De menar att tankarna om det estetiska uttrycken börjar redan där. Jag uppfattar att slöjdlärarna menar att skissen ger eleverna möjlighet att visa sina tankar på olika sätt, genom att skissa med olika tekniker, med olika material och mot olika mål. ”Minst fem exempel ska de fylla i på färgschemat” (L 1). L 1 pratar om hur hon låter eleverna skissa med färgpennor inför en lapptechniksuppgift. Ibland är målet att eleverna ska öva upp sin idéutveckling genom att skissa flera skisser med olika uttryck. Ibland är målet att fånga en känsla, ett uttryck eller en struktur genom vald skissmetod till exempel att skissa tredimensionellt i papper.

[...] jag jobbar väldigt mycket med egen formgivning [...]. Så att det inte bara är att göra en skiss i blyerts eller bara göra en färgglad skiss utan att vi jobbar med alternativ [...] kunna visa tydligt sin inspiration både vad gäller färg, form och andra kulturella uttryck (L 5).

L 5 beskriver hur hon arbetar med att utveckla formgivningen genom att låta eleverna öva på olika skisstekniker, exempelvis collage. Hon vill utveckla elevens skissteknik och dennes förmåga att koppla sin skiss till en inspirationskälla och dess uttryck. Slöjdlärarna tar avstamp på olika ställen i styrdokumentet när de gör sina planeringar. L 1, L 2 och L 5 börjar att titta på kunskapskravet för estetiska uttryck och L 1 går sedan vidare till förmågan att tolka estetiska uttryck. L 2 och L 5 går mot det centrala innehållet och tittar på de fyra olika delar under slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer som ska vara med i undervisningen (Skolverket, 2011a). L 6 börjar i det centrala innehållet, sedan förmågorna och därefter kunskapskravet. L 3 tar avstamp i skissen och menar att det är där det estetiska uttrycket börjar (Skolverket, 2011a).

Fyra av sex slöjdlärare uttrycker att de tycker att kunskapsområdet med estetiska uttryck är svårt. L 4 börjar att titta på förmågan och väljer sedan något av de fyra delarna i det centrala innehållet. Hon tycker att det är naturligt att få med det estetiska kunskapskravet och kopplar det till uppgifter i slöjdundervisningen, ”det är det som är nästan hela grejen” (L 4). L 5 berättar även att hon använder sig av det bedömningsstöd som Skolverket har på sin hemsida för att diskutera utifrån olika exempel med sin slöjdkollega. På min fråga om slöjdlärarna känner till Skolverkets nyligen utgivna stödmaterial i slöjd, *Slöjdens estetiska och kulturella uttryck – inspiration för slöjdundervisningen* (Skolverket, 2016), svarar L 1 att hon har läst igenom det. Hon tycker att det är intressant att läsa intervjuerna av slöjdlärare och att få en inblick i hur de arbetar utifrån just det här kunskapskravet. ”Man behöver emellanåt lite nya infallsvinklar på saker och ting, för att utveckla undervisningen” (L 1). Hon säger också att hon funderar på att

kanske prova grupparbete som står som exempel i stödmaterialet (Skolverket, 2016).

Elevers förståelse

Slöjdlärarna vill att eleverna förstår lite olika saker gällande estetiska uttryck. De beskriver att de vill utveckla elevernas förmåga att kunna redogöra med estetiska begrepp hur slöjdföremål är uppbyggda. De vill även utveckla elevernas förmåga att beskriva på ett djupare plan till exempel vad uttrycket signalerar och har för bakgrund. L 2 vill att eleverna ska bli medvetna om vad som händer när man kombinerar olika tekniker, färger och material och att de får lära sig att tänka kring uttryck. "(...) hur man kan kombinera på olika sätt, vad som händer med färger, tekniker tillsammans, hur ytor blir om man till exempel sticker och virkar. Att man kan se (...) det får effekter vilka val man gör" (L 2). L 5 och L 6 vill att eleverna ska förstå hur kulturell och etnisk identitet kommuniceras. De vill också att eleverna blir medvetna om och kritiska till hur reklam, genusperspektiv och förväntningar uttrycks genom estetiska val. L 3 pratar om form och känsla och betonar känslan som extra viktig. "(...) känslan finns ju i det vi gör utan att vi vet om det (...) det intuitiva (...) det är ju mycket känsla i det" (L 3). L 3 vill att eleverna ska ha roligt när de skapar och att det är viktigt för eleverna.

[...] Jag vill att de ska lära sig att det är viktigt [...] Jag vill att de ska förstå att den [förmågan att tolka estetiska uttryck] är lika värdefull som att du är bra på att laborera i kemi eller att du är bra på matte. Att det här är nästan ännu viktigare, för alla går omkring och köper väskor och hur vi klär oss, hur vi har en speciell stil eller hur vi mår och så vidare. Och det är jätteviktigt. Och det vill jag att dom ska förstå. Att, om dom är duktiga på det så kan det vara en framtidsdröm för dom. Det är hur många yrken som helst [...] som jag gärna vill lyfta fram. Så det hoppas jag att de ska få med sig (L 4).

L 4 menar att det är viktigt att prata om estetiska uttryck kopplat till yrken, så att eleverna ser vilka framtida yrkesmöjligheter som finns inom området. Flera av slöjdlärarna pratar om att de vill att eleverna förstår det estetiska i samhället och att eleverna utvecklar en medvetenhet om estetiska uttryck i vardagen. Till exempel att förstå hur reklam estetiskt är uppbyggd och hur den påverkar oss. Eller vilka estetiska uttryck som är typiska för olika kulturer, och bakgrunden till uttrycket, till exempel i ett land eleven besöker på semestern.

Sammanfattning

I slöjdlärarnas redogörelser för hur de uppfattar kunskapsområdet, estetiska uttryck, beskriver de olika utgångspunkter ifrån det centrala innehållet. Flera av slöjdlärarna uttrycker att de tycker att det är ett svårt kunskapsområde. Skissprocessen har enligt slöjdlärarna en central roll i arbetet med estetiska uttryck och lärarna nämner flera möjliga skisstekniker att välja mellan beroende på syftet med arbetet. Slöjdlärarna ser det som viktigt att eleverna kan se vad olika

uttryck signalerar och att eleverna kan beskriva hur estetiska uttryck är uppbyggda.

Slöjdlärarnas didaktiska organisation av undervisning inom kunskapsområdet estetiska uttryck

Skiss och planering

Slöjdlärarna börjar med att presentera terminens arbete för eleverna och de får skissa och skriva en planering på sina idéer. L 3 och L 5 beskriver hur eleverna får jobba särskilt med olika skisstekniker. De berättar att eleverna får prova att skissa genom att rita med en penna på ett papper för att få fram strukturen på underlaget. De får även skissa genom att limma ihop träbitar, klippa i papper, och göra moodboards (samla bilder i ett collage). L 5 låter elever, som ska jobba med klädsömnad, börja med att konstruera minikläder i papper.

[...] så börjar jag bakifrån med 3D konstruktioner så att eleverna får konstruera pappersmodeller utav kläder för att få en förståelse för modeller [---] då kunde de klippa och klistra och se nya designdelar när de gjorde en jätte kort-kort kjol eller om de klippte bort axlarna på en tröja (L 5).

Det blir små tredimensionella skisser och läraren menar att eleverna på det viset får en uppfattning om vad olika formgivningar får för uttryck och konsekvenser redan innan det textila arbetet sätts igång i större skala.

Pedagogiska material och hjälpmedel

Flertalet av slöjdlärarna drar nytta av filmer, Youtubeklipp, bilder på Instagram och Pinterest som inspirationsmaterial men även för att visa fakta. De kan exempelvis titta på formgivning och hur dess uttryck skiftar genom olika val, över tiden, etniskt och kulturellt. L 1 jobbar med QR koder som länkar till instruktioner som eleverna själva kan plocka fram för att repetera och/eller komma vidare med, till exempel för att få det uttryck i stickning som de önskar. Eleverna kan med dessa olika digitala verktyg se exempel på hur andra har gjort för att få ett önskat uttryck på ett arbete. L 2 lägger även ut bilder på sina egna elevers slöjdarbete på Instagram. Flertalet av slöjdlärarna gör egna instruktionsfilmer, inspirationsmaterial och/eller presentationer av olika slag. Slöjdlärarna använder även böcker för att ge inspiration, visa traditioner, olika kulturer och uttryck. Flera av slöjdlärarna gör eget pedagogiskt material som de använder i sin undervisning i form av arbetsbeskrivningar och förlagor för att tydliggöra och visa vägen mot olika uttryck.

Begrepp i slöjdarbetet

Begreppen som slöjdlärarna arbetar med skiftar beroende på vilket/vilka område som ingår i arbetet. Färgval och olika *färgkombinationer* är ofta aktuellt för

eleverna att arbeta med. L 2 beskriver hur eleverna arbetar med *former, mönster* och olika kombinationer av dessa. ”Rutor, trekantar, remsor (...) ytor av tyg (...) tygets struktur” (L 2). L 3 beskriver hur eleverna ibland är intresserade av en viss *stil* och/eller uttryck. ”Man gör en dalahäst och sen få de göra den i sitt eget uttryck (---) där var en punkhäst med man som stod rakt upp och så hade hon satt läderremmar också på den” (L 3). Eleverna tar reda på vilka olika val som gör att de får fram just det uttrycket de önskar. De jämför med förebilder och reflekterar över sammansättningen av olika delar. L 6 berättar hur hon med årskurs 8 elever jobbar med broderi och tittar på broderier från andra kulturer. ”Jag började med att visa vitbroderi, engelskt och franskt broderi (---) och broderi från Japan, vad är typiskt japanskt?” (L 6). Eleverna beskriver, motiverar och på ett djupare plan tolkar uttryck om *känslor, symbolik* och *traditioner* i sina arbeten. L 1 beskriver hur eleverna arbetar med lappteknik och bakgrunden till den. ”Traditionellt hur en blockhusruta såg ut med den här röda kvadraten i mitten (...) att den symboliserade eldstaden och tryggheten. Och att den ena sidan ofta är ljus och den andra mörk, mörker ljus, liv och död, (...) symbolik” (L 1). I ett arbete med mode och trender, kan det ingå vad de olika mönsterdelarna heter och benämning på detaljer som ska sys för att forma plagget. Begrepp som *form/struktur, detaljer, färg, textur, tryck/mönster, historiska influenser, kulturella influenser, nutida trender* etc. är vanliga i sammanhanget. I det inspirationsmaterial som slöjdlärarna väljer att visa för eleverna i uppstarten av ett arbete finns ytterligare begrepp.

Slöjdlärarnas förväntningar

Slöjdlärarna har inga eller låga förväntningar om vad eleven har för kunskap inom estetiska uttryck. ”Ofta förstår de inte riktigt först vad det innebär när man börjar prata om definitioner” (L 5). ”De kan ju inte så mycket om material, hur man hanterar dem, hur de påverkas av varandra och att det finns olika” (L 2). Slöjdlärarna nämner att eleverna ofta har kunskap om samtiden och mode och trender men att det behöver lockas fram genom att lärarna ställer frågor och följdfrågor till eleverna. ”Jag känner att det här med mode och trender det har de flesta koll på. Det som är just nu och för några år sedan. (...) deras föräldrars klädstil när de var unga” (L 2). ”Jag tror att de kan om man bara lockar fram det, och jag vill ställa olika hjälpfrågor till dom” (L 4). Vissa elever sticker ut genom att de har med sig kunskap hemifrån eller genom att eleven har ett intresse för ett speciellt område. L 3 menar att det märks tydligt om en elev har en vana att arbeta estetiskt och praktiskt, hemifrån eller på fritiden. De förstår vad de ska göra. De har egna idéer och föreslår olika lösningar under arbetets gång. L 1 uttrycker att det är viktigt att eleverna själva vet vad de vill och står för vad de tycker.

Lyckade projekt

Samtliga slöjdlärare beskriver arbeten med arkitektur, olika kulturer, mode och trender, egen formgivning och/eller en särskild teknik som inspiration eller utgångspunkt till ett arbete, som lyckade. Med lyckade projekt menar slöjdlärarna

till exempel att de tydligt utgår ifrån styrdokumentet. Slöjdlärarna uttrycker även att det är lyckat när de ser kopplingar mellan elevernas arbete och arbetets utgångspunkt/inspiration. L 2 beskriver ett arbete med utgångspunkt ifrån ett bildspel med arkitektur från Rom. Bildspelet skildrar olika byggnader i Rom på långt håll och genom närbilder på arkitektoniska detaljer. Eleverna utgår ifrån byggnadernas uppbyggnad, former och mönster och får utifrån detta återbruka jeans och göra en tygkasse.

Blev väldigt bra när vi höll på med arkitekturen [---]
planeringen, på något sätt så blir det tydligare [---] nöjd med
resultatet absolut, lektionerna. Det är egentligen helheten. Där
var ingenting som jag inte var nöjd med(L 2).

Slöjdlärarna pratar även om att uppstarten av ett lyckat arbete kan innehålla samtal om *kulturella traditioner*, olika utgångspunkter för egen *formgivning*, *symbolik*, *former*, *stilar*, *bilder och färger*. L 6 berättar om ett arbete där eleverna skulle sy lapptäcken till prematurbarn och ser det som lyckat.

Där får man med alla i en diskussion kring vad de vill förmedla
[---] vem riktar du det till? Varför väljer du de här färgerna?
[...] tyget med bilar [...] tyget med små gulliga nallebjörnar
[...] eller varför gör du enfärgat eller varför väljer du att göra en
regnbågsflagga? (L 6).

Eleverna fick tänka på mottagaren vid formgivningen och L 6 berättar att det var den största vinsten med det arbetet. ”Eleverna fick upp ögonen för hur påverkade de var av normen, vad som förväntas av dem”(L 6). L 3 berättar om ett arbete med svepaskar som lyckat. Hon beskriver att eleverna jobbade väldigt lika i grundarbetet med själva asken men att de sedan fick arbeta friare med locket till asken. ”De får göra det fritt som de vill (---) och då har jag haft en genomgång med att prova olika skisstekniker och en del har kommit på riktigt, riktigt roliga grejor”(L3). L 3 beskriver att hon arbetat med olika skisstekniker inför arbetet med locket och att hon ser i lockens uttryck att eleverna utvecklat sin förmåga att uttrycka sig estetiskt. Flera av slöjdlärarna nämner skissen som en viktig del i slöjdarbetet. De vill att eleverna ska jobba med flera olika skisser i idéstadiet och sedan välja en av dem att jobba vidare med.

Om man säger att modellen är att presentera någonting tydligt,
ge exempel och förebilder. Diskutera dom här i olika perspektiv
och sedan ge eleverna uppgiften och att dom jobbar själva. [...] ju tydligare man är i introduktionen av att förklara vad som krävs, desto bättre blir resultatet. Om man förklarar mycket om vad det innebär med estetiska och kulturella uttryck innan de sätter igång så när dom har den förståelsen med sig så blir det tydligt när dom genomför uppgiften(L 5).

L 5 beskriver här en slags modell att arbeta utifrån med utgångspunkt i styrdokumentet (Skolverket, 2011a). Modellen har en tydlig estetisk förankring i exempel på förebilder tillsammans med en diskussion som förklarar uppgiftens syfte. Jag ser, utifrån slöjdlärarnas beskrivningar, även att deras nämnda lyckade projekt ofta har planerats ihop med en eller flera kollegor i slöjd.

Utveckling av slöjdarbetet

Slöjdlärarna nämner samarbete av olika slag i intervjuerna. Samtliga slöjdlärare pratar om sina erfarenheter av samarbete med slöjdkollegor och att det är något de vill utveckla vidare. Flera av slöjdlärarna nämner även att de i framtiden önskar samarbeta med kollegor som undervisar i andra ämnen. L 4 och L 6 tycker att det skulle passa bra att utveckla ett samarbete med bilden. De säger att finns många beröringspunkter som handlar om det estetiska uttrycket. Även L 6 menar att det skulle passa bra med samarbete med just bildämnet eftersom hennes slöjdsal ligger mittemot bildsalen i samma korridor. L 2 ser ett möjligt samarbete med svenskämnet inom området om minoritetsspråken tillsammans med slöjdämnets område om olika kulturer. L 5 berättar att de jobbar med läs och skrivutveckling och hon ser ett sätt att kombinera det med estetiska uttryck. ”Genom att eleverna får en större förståelse för det estetiska uttrycket så kan man också bli mycket bättre på måluppfyllelsen i det kunskapskravet (...) på grund av att man har skapat förståelse för begreppen” (L 5). L 5 tycker att det finns goda möjligheter för eleverna att utveckla sina slöjdtexter med begrepp om estetiska uttryck. ”Även om det är ett praktiskt ämne så finns det stora möjligheter att jobba språkligt när det kommer till dom här bitarna” (L 5). Jag uppfattar att L 5 menar att eleverna utvecklar sin estetiska tolkningsförmåga genom att jobba mer skriftligt och att lära sig att formulera texter inom området. Flera av slöjdlärarna tycker att det finns stora möjligheter för eleverna att utveckla sig själva och sina tankegångar. Genom sina erfarenheter av att arbeta med estetiska uttryck ser de omgivningen på nya sätt och utifrån fler perspektiv. L 3 och L 5 nämner även att de vill utveckla skissen genom att lägga mer tid på att utveckla olika skissmetoder som ett sätt att undersöka olika uttryck och hur de kan variera dem utifrån olika val. ”För att man ska tycka att det är roligt så måste man jobba med det. (---) Precis som ordet är viktigt så är bilden och känslan inför det viktigt. (---) Man tränar upp ett seende (...) det är ett språk i sig” (L 3). L 1 pratar om att utveckla arbetet med det estetiska uttrycket genom diskussioner. Hon nämner att de jobbar med det estetiska uttrycket i början av arbetet och i slutet av arbetet. Hon föreslår att man kan jobba lite i grupper eller gemensamt mitt i arbetet också genom att prata om hur de har gjort/tänker göra för att få ett särskilt uttryck. Hon pratar även om att låta eleverna jobba i par eller grupp för att just få igång diskussioner och för att eleverna ska komma framåt i tankarna genom att tillsammans prata om olika uttryck och arbetssätt.

Didaktiska metoder

Slöjdlärarnas olika sätt att arbeta med eleverna kan tydliggöras med följande tre didaktiska metoder: *Interaktiva metoder*, *Undersökande och problematiserande metoder* samt *Gestaltande metoder*. De *Interaktiva metoderna* är olika typer av samtal (Lindström & Pennlert, 2013). I uppstarten av ett arbete har slöjdlärarna en introduktion av ett arbete och gemensamma samtal äger då rum. Under arbetets gång har slöjdlärarna enskilda samtal med eleverna. L 1 och L 2 har tankar om att prova någon typ av grupparbeten i framtiden och att då låta eleverna föra gruppsamtal kring estetiska uttryck. De *Undersökande och problematiserande metoderna* väcker undran och frågor om undervisningens innehåll (Lindström & Pennlert, 2013). Efter att slöjdlärarna har presenterat ett arbete och dess innehåll får eleverna individuellt skissa och planera sina arbeten. Eleverna har olika frågor och problem att lösa beroende på vad de ska slöjda och vilka uttryck de vill att slöjdföremålet ska ha. Eleverna arbetar undersökande i sin formgivning mot sina önskade estetiska uttryck. L 1 beskriver hur årskurs 9 elever använder ett fotografi eller en bild som förlaga. Eleverna ska avbilda sin förlaga i olika textila material och med olika tekniker. Under arbetets gång uppstår frågor om exempelvis vilken teknik och vilket material som passar för önskat uttryck. ”Eleverna kan också behöva lära sig en ny teknik om de vill använda sig av en teknik som de ännu inte behärskar” (L 1). Eleverna behöver prova sig fram och undersöka olika möjligheter och lösa problem för att komma framåt i arbetet. De *Gestaltande metoderna* i slöjd är att uttrycka sig i bild och form med olika material och tekniker (Lindström & Pennlert, 2013). Elevernas sinnen tränas upp och de använder sig av flera olika intelligenser i arbetet. Till exempel använder eleverna sig av sin matematiska förmåga när de ska dela en form till flera mindre delar och sin kroppsliga förmåga när de använder olika redskap, verktyg och maskiner för att konstruera sitt slöjdföremål mot önskat uttryck. L 4 beskriver hur eleverna inspireras av arkitektur för att sedan gestalta valda detaljer från en byggnad i form av en julgranskula.

Sammanfattning

I slöjdlärarnas redogörelser för hur de didaktiskt organiserar sin undervisning inom området estetiska uttryck, beskriver de olika metoder och upplägg beroende på syftet med det arbetsområde de valt att arbeta inom. Slöjdlärarna beskriver att de arbetar med inspirationsmaterial av olika slag, skiss, planering och slöjdbegrepp. Slöjdlärarnas didaktik kan kopplas till olika delar av Lindström och Pennlerts (2013) undervisningsmetoder: *Interaktiva metoder*, *Undersökande och problematiserande metoder* samt *Gestaltande metoder*. Slöjdlärarna använder sig även av digitala verktyg som ett komplement i sin undervisning. De beskriver att en tydlig utgångspunkt från styrdokument, estetiska uttryck, noggrann planering och samarbete med slöjdkollegor är grunden för att ett slöjdarbete blir lyckat.

Slöjdlärarnas upplevda utmaningar inom kunskapsområdet och hur de kan förstås

Hantera autonomi

Alla slöjdlärarna nämner svårigheter med att få svaga elever att förstå estetiska uttryck så att de kan arbeta med egna uttryck och inte bara avbilda/kopiera något som de redan känner till. ”Om vi tittar på E-eleverna, de kanske inte kommer längre än till att kopiera och förändra småsaker och resonera väldigt enkelt till var de har hittat inspirationen” (L 5). Slöjdlärarna berättar även om hur svårt det är för ett fåtal elever att arbeta *självständigt* genom att beskriva och sätta ord på vad de ser och vad som tilltalar dem. Till exempel när de kopplar sitt arbete utifrån en förlaga eller någonting annat som är tänkt som inspiration.

Det är ganska svårt att jobba med en elev som absolut inte kan sätta ord på någonting eller uppleva någonting. Där du [slöjdläraren] måste tala om att nu väljer du denna och sedan går du och hämtar blått garn eller blå färg. Det blir inte så mycket varken inspiration eller skapande (L 4).

Slöjdlärarna beskriver elever som har svårigheter att välja själv och elever som har svårigheter att sätta ord på sina val.

Tid och tålmod

L 3 och L 6 beskriver hur svårt det kan vara för eleverna att göra mer än en skiss i startskedet av ett arbete. De nämner att de vill att eleverna ska göra flera skisser så att de får flera idéer med olika estetiska uttryck att välja mellan. L 6 jämför slöjd med matematik. ”Att endast göra en skiss i slöjd är som att räkna lite på ett mattetal utan att bli klar” (L 6).

Eleverna ser just det här att man ska snickra ihop saker och att det är svårt att t.ex. göra en skiss. Och i dagens slöjd ska allting gå så fort [...] tålmod är någonting som jag tror att man ska [...] behöver träna elever i (L 3).

L 3 berättar att många elever vill snickra ihop saker utan att förbereda genom en planering med skisser och motiveringar av val.

Begrepp och avgränsningar

Flera av slöjdlärarna beskriver svårigheter med att definiera slöjdspecifika begrepp som ingår i olika arbetsområden.

Det är nog det svåra att hitta formuleringar själv för att få elever att förstå vad det innebär. För där svajar jag också, man tänker och tror att man har fattat det sen när man står med eleverna och ska förklara då hittar jag inte orden för att kunna [...] få dem att förstå på deras nivå [...] förstå vad de ska kunna i ett

kunskapskrav. Ja men det är ju det där jag jobbade med för att få det betyget (L 2).

L 2 uttrycker sin osäkerhet till att förklara för eleverna vad förmågan att tolka estetiska begrepp innebär och att kunna visa eleverna vad som krävs av dem för måluppfyllelse i kunskapskravens olika nivåer. Till exempel att förklara vad eleven behöver kunna för att tolka uttrycket på en t-shirt med logga på en **enkel nivå**, en **utvecklad nivå** och en **välutvecklad nivå**. L 2 säger att hon går till styrdokumentet och läser för att hitta en väg framåt. Hon menar också att det är viktigt att söka stöd och dra nytta av kollegor på arbetsplatsen och/eller i slöjdforum på internet för att resonera och ta del av diskussioner som berör det man är osäker på.

Digitala verktyg

Flera av slöjdlärarna berättar att de använder/utgår ifrån, både böcker och olika sidor på internet för att hitta inspirationsmaterial att använda i undervisningen. Jag uppfattar att de ser digitala verktyg som en tillgång i arbetet då de beskriver att de finns mycket inspirationsmaterial som är färdiga att använda. De nämner till exempel instruktionsfilmer från Youtube som visar olika formgivning och uttryck men även att titta på bilder från internet med broderier från olika kulturer. Alla slöjdlärarna har inte utrustningen som krävs vilket begränsar lärarna att variera sin undervisning i slöjdämnet och att dra nytta av det stora utbud som finns via internet. En slöjdlärare säger att: ”Det är ett sätt att komma ut i världen och se andra kulturer” (L 1) och hon syftar på att ha tillgång till internet.

Sammanfattning

I slöjdlärarnas redogörelser för hur de upplever utmaningar inom kunskapsområdet beskriver de främst elevers svårigheter att hantera autonomi. Elever visar även sig ha svårigheter med tålamod och att ta sig tid att planera noggrant innan det praktiska arbetet tar vid. Slöjdlärarna nämner också att de känner sig osäkra på vad som krävs av eleverna för måluppfyllelse i kunskapskravens olika nivåer enligt Skolverkets styrdokument (2011a). Samt att det varierar mellan slöjdlärarna vilken tillgång de har till digitala verktyg i sin undervisning.

Diskussion och slutsatser

Syftet med studien var att undersöka några slöjdlärares uppfattning om och upplägg av kunskapsområdet estetiska uttryck i sin undervisning.

Begrepp

Flera av slöjdlärarna som har med det estetiska uttrycket som en röd tråd i undervisningen och använder sig av inspirationsmaterial liknande det som Jenny Andersen (Skolverket, 2016) beskriver. Men det skiljer sig mycket åt mellan slöjdlärarna i hur de integrerar kunskapsområdet i sin undervisning. Slöjdlärarna

berättar om hur de för diskussioner kring det estetiska uttrycket med eleverna i samband med inspirationsmaterial i uppstarten av ett arbete. Deras val av arbetsområde med tillhörande begreppsord skiljer sig åt. Även metoder för hur de didaktiskt arbetar skiljer från lärare till lärare. Några använder sig av begrepp hela tiden och berättar hur de jobbar med eleverna mot olika begrepp som ingår i respektive arbetsområde som de berör. Några av slöjdlärarna har svårt att sätta ord på olika begrepp som de arbetar med i sin undervisning och/eller har inte arbetat fram några specifika begrepp att utgå ifrån i olika uppgifter. L 4 särskiljer sig genom att hon tycker att det är naturligt att utgå ifrån estetiska uttryck i alla sina arbeten och kopplar det till sin bakgrund med bildämnet och dess fokus på uttryck. Samtliga slöjdlärare nämner att de i olika grad samtalar gemensamt om estetiska uttryck i uppstarten. Längre in i arbetet beskriver lärarna att de för individuella samtal med respektive elev under arbetets gång. När arbetet är klart får eleverna utvärdera slöjdföremålets estetiska uttryck skriftligt. L 4 nämner att hon låter eleverna redovisa sina färdiga arbeten. Ingen av lärarna använder sig av möjligheten att arbeta i grupp, som är en av de *Interaktiva metoderna* som Lindström & Pennlert beskriver (2013), för att till exempel ge eleverna möjlighet att öva på tolkningar av uttryck utifrån olika perspektiv och med olika begrepp. Andersen föreslår att slöjdlärarna ska sätta upp ramarna och målen och lära eleverna att prata om sin smak istället för att fastna i fint och fult. Eleverna blir medvetna och får en förståelse för vad som ligger bakom ett föremål och/eller design. Jenny Andersen försöker att lyfta estetiska och kulturella uttryck redan i uppstarten av ett arbetsområde genom att visa olika typer av inspirationsmaterial (Skolverket, 2016). Som en hjälp i att hitta ett gemensamt språk med eleverna finns det i inspirationsmaterialet (Skolverket, 2016) förslag på frågor att diskutera kring, tillsammans med kollegor. De begrepp som frågorna berör är: ”tolka, uttryck, estetisk, kultur, symboler, design och formgivning” (Skolverket, 2016:17ff). Homlong skriver i sin avhandling ”att medvetenhet om estetiska kvaliteter utvecklas genom erfarenhet och går att lära in” (Homlong, 2006a:78), hon skriver också att ”elever i grundskolan har klara åsikter om vad de tycker om olika estetiska uttryck men att de saknar formalestetiska begrepp” (Homlong, 2006b:205), att uttrycka sig genom. Genom att slöjdlärarna presenterar en ”palett” med ord att utgå ifrån (Skolverket, 2016:17) visas eleverna riktningen i arbetet och lär sig på det viset vad tolka estetiska uttryck kan innebära. Esko Mäkelä har i sin modell för ”Integrerat estetiskt perspektiv” (Mäkelä, 2011:203f) olika exempel på begrepp och utgångspunkter som kan användas i arbetet med estetiska uttryck i skolan. Modellen kan användas av slöjdlärare att utgå ifrån i samband med kollegiala diskussioner kring uttryck.

Didaktik

Samtliga slöjdlärare använder sig på olika sätt av två av de tre *Interaktiva metoder* som Lindström & Pennlert presenterar (2013) som jag beskrev ovan. Två av sex slöjdlärare nämner att de i framtiden vill prova den tredje metoden som innebär att eleverna arbetar med *interaktiva samtal i grupp*. Slöjdlärarna samtalar med

eleverna både gemensamt och enskilt i olika skeden av arbetet. Exempelvis har L 5 en gemensam genomgång med tydliga avgränsningar och tydliga konkreta mål då hennes elever skissar små tredimensionella modeller i papper. Syftet är att eleverna ska få en förförståelse till formgivning inom mode och trender och tillhörande formalestetiska begrepp. I uppstarten av arbetet sker samtalen gemensamt. Individuella samtal äger rum under arbetets gång då eleverna arbetar individuellt. Modellen som L 5 beskriver kan appliceras på större arbete för att visa elever på ett tydligt sätt vad syftet är och vilken måluppfyllelse som arbetet går mot. Detta arbetssätt kan utvecklas genom att kopplas till kunskapskravens tre bedömningsnivåer. Mäkelä har en analysmodell (Mäkelä, 2011:168) med tillhörande frågor som kan utgöra arbetsmaterial i ett didaktiskt arbete med eleverna enligt *Interaktiva metoder* (Lindström & Pennlert). L 1 har funderingar på att i framtiden jobba med samtal i gruppform, vilket beskrivs i skolverkets inspirationsmaterial (Skolverket, 2016) och i Lindström & Pennlerts bok (2013), kring *estetiska uttryck* i mitten av arbetet, för att utvidga arbetssätt och lärande elever emellan. Genom samtal lär sig eleverna nya begrepp inom området och övar på att sätta dem i olika sammanhang (Homlong, 2006b). Slöjdlärarna beskriver olika svårigheter i undervisningen till exempel utmaningen att få eleverna att göra mer än en skiss i uppstarten av arbetet. L 6 menar att det är viktigt att ha höga förväntningar på eleverna och att anpassa sitt arbetssätt för att bemöta elevers olika behov av uppbackning och samtal enligt den *individuella interaktiva modellen* (Lindström & Pennlert, 2013). Förståelsen hos eleverna sker med hjälp av olika didaktiska arbetssätt. Slöjdlärarna nämner att de har stor nytta av sin erfarenhet genom åren när det kommer till att bemöta exempelvis elever med pedagogiska svårigheter och/eller svag motivation. De hänvisar till utvärderingar av sina arbetssätt liknande Jeansson's didaktiska slöjdprocess (Jeansson, 2017), men även till didaktiska samtal kollegor emellan för att bemöta olika utmaningar i arbetet.

Svårigheter och elevers intressen

Slöjdlärarna beskriver att det kan dra nytt av elevernas egna intressen för att motivera dem och ge dem en ingång i arbetet. ”Jag gillar traktorer och därför valde jag John Deere (traktor) märket” (L 5). Detta kan relateras till Skolverket och läroplanens kommentarmaterial. Enligt denna ska eleverna tolka estetiska uttryck med sina sinnen (Skolverket, 2011b) genom att till exempel beskriva former och färger och koppla det till olika kulturer (Broman, Frohagen & Wemmenhag, 2013). Det visar sig att eleverna, som i ovanstående uttryck, i stor utsträckning kopplar ihop slöjden med egna intressen och känslor (Johansson, 2002). Att känna igen ett motiv ökar aktiviteten och självförtroendet (Ahlskog-Björkman, 2007) hos en person. För att möta utmaningarna i slöjddämnet kan slöjdlärarna använda sig av elevernas intresse och känslor tillsammans med en tydlig koppling till måluppfyllelse och kunskap om formalestetiska begrepp.

Kompetensutvecklingsbehov och utmaningar

De estetiska uttryckets uppbyggnad, uttryck och bakgrund tolkas och benämns mot måluppfyllelsen på ett enkelt, utvecklat eller välutvecklat sätt (Skolverket, 2011a). Frågan är hur det tydliggörs för eleverna och om slöjdlärarna själva vet var gränserna går i respektive arbetsområde och kunskapskrav. Min studie har inte riktats direkt mot kunskapskravens olika betygsnivåer. Det har trots det framkommit i intervjumaterialet att slöjdlärare uppfattar det som svårt att bestämma vad som ligger till grund för ett betyg i de olika nivåindelningarna. L 6 uttalar ”den är så diffust skriven [...] slöjdföremåls estetiska uttryck, absolut men på vilken nivå och vad?” (L 6). Slöjdläraren uttrycker sina svårigheter med avgränsningar och val av arbetsområde. Nivåernas grundkrav kan ses som ytlig och/eller mer djupgående beskrivningar av estetiska uttryck. Den ytliga kunskapen kan handla om det som ögat uppfattar direkt, till exempel färger, former och mönster. Sedan finns det beskrivningar som kräver djupare kunskap som till exempel vilken stil, tidsepok och/eller kultur som slöjdföremålet kan liknas vid. Det är en stor spännvidd däremellan både vad gäller den djupare kunskapen jag beskrev men också kunskapen att uttrycka sig i ord ur ett estetiskt perspektiv. Yta och djup på ett slöjdföremål kan beskrivas med hjälp av Mäkeläs analysmodell (Mäkelä, 2011: 168). Homlong har också flera beskrivningar om färg som kan knytas till ytlig och/eller djupare kunskap (Homlong, 2006a). Kanske dessa exempel kan vara en möjlig väg att gå mot tydlighet av måluppfyllelsens nivåer.

Flertalet av slöjdlärarna (L1, L 2, L 3 och L 5) uttalar att de tycker att kunskapsområdet, estetiska uttryck är svårt. Det centrala innehållet i Slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer (Skolverket, 2011a) beskriver fyra område som ska finnas med i undervisningen. Kanske är det så att kunskapskravets formulering ger slöjdlärarna så många möjliga alternativ att arbeta med, att det i sin tur gör att det blir svårt för slöjdlärarna att välja och/eller att avgränsa sig. Mäkelä säger sig ha funnit att ”begreppet estetik saknar gränser [...] innebörden i begreppet estetik är en fråga om förhandlingar och tolkningar inom och mellan de kontexter där begreppet ges mening” (Mäkelä, 2011:223). Slöjdlärarna nämner olika lösningar på svårigheter i sina lyckade projekt. L 1, L 2, L3, L 5 och L 6 berättar om lyckade projekt där de samarbetat med kollegor i planeringen. Samtliga slöjdlärare berättar att deras lyckade projekt har en stark koppling till styrdokumentet, att de har utgått ifrån inspirationsmaterial med estetiska uttryck och introducerat eleverna med detta material i uppstarten av arbetet. Jag uppfattar det som att slöjdlärarna har tydliga mål och tydliga gränser för sina lyckade arbete och att det i sig visar vilka begrepp som tillhör innehållet. Tydligheten kan kopplas till Jeanssons didaktiska arbetssätt med *formulering, transformer* och *realisering* (2017). I de fall där slöjdlärarna upplever svårigheter med att koppla ihop begrepp till arbetsområdet och dess estetiska uttryck kanske de behöver se över gränsdragningar och innehåll i ämnesinnehåll och didaktiskt innehåll i *Transformeringsfasen* (Jeansson, 2017) och öka tydligheten. Samt att ge eleverna möjlighet att öva upp sin *förmåga att tolka estetiska uttryck* (Skolverket, 2011).

Slöjdlärarna använder sig av en *problematiserande didaktik*, enligt Lindströms & Pennlerts metoder (2013), när de låter eleverna arbeta med estetiska uttryck genom att söka svar på olika uttrycks bakgrund och traditioner men även hur vi påverkas av estetiska normer i samhället. Liksom Johansson (2002), hänvisar även slöjdlärarna till *känslor* och uttrycker följande: ”känsla, man uttrycker känsla [...] och då blir man ju sådär, wow, då blir man glad” (L3). L 3 beskriver hur en elev har utfört ett karvsnitt med ett uttryck som gör att man blir glad inombords. Känslor har visat sig vara en viktig utgångspunkt i arbetet med estetiska uttryck i slöjd och en stor källa till engagemang hos eleverna. L 2 beskriver att när ett slöjdföremåls estetiska uttryck har en tydlig koppling till arbetets utgångspunkt och inspirationsmaterial är slöjdföremålet lyckat.

Metoddiskussion

Flertalet av slöjdlärarna i studien uttryckte att de upplevde kunskapsområdet, estetiska uttryck, som svårt. Samtidigt upplevde jag att det var komplicerat att få ihop tillräckligt antal informanter till mina intervjuer. Jag vet inte om dessa båda svårigheter har någon koppling eftersom att jag inte har fått svar från flertalet av slöjdlärarna som jag skickade intervjufrågan till. Endast två av de tillfrågade slöjdlärarna tackade nej och en av dem uttryckte att hen tyckte sig ha för lite erfarenhet för att medverka i studien. Jag ser det som berikande för studien att genom estetiskt uttryck och en och samma pedagog (L4) få inblick i både bild och slöjd. Det visade sig att L 4 har sin utgångspunkt i estetiska uttryck i alla sina arbeten, vilket skiftar för övriga slöjdlärare enligt intervjuaren.

Studien baseras på intervjuer av sex slöjdlärare vilket utgör en relativt liten undersökning och därmed också påverkar trovärdigheten i arbetet. Med ett större antal intervjuer skulle studiens trovärdighet öka. Trots att jag som intervjuare har försökt minimera en personlig påverkan i studien sker det omedvetet. Till exempel i maktförhållandet mellan mig och informanten i intervjusituationen, vid bearbetningen av intervjuernas transkriptionsmaterial och i vad jag väljer att ta med i studien (Kvale, 2014). Jag fann det intressant att ta med informanternas bakgrund i avseende att förstå bakgrunden till studiens empiriska material. Det gör också att integriteten inte är hundra procentig. Genom att avidentifiera informanterna och medverkande skolor har jag tagit hänsyn till slöjdlärarnas integritet i största möjliga mån. Studien spänner över stora frågor vilket gjort att jag har ett stort empiriskt material. Med mer avgränsningar kunde studien visat tolkningar på ett djupare plan och kanske visat tydligare skillnader mellan informanternas olika uppfattningar om, och upplägg av kunskapsområdet *estetiska uttryck*.

Källförteckning

Tryckta källor

- Ahlskog-Björkman, Eva (2007). *Textilt skapande som estetisk-etisk transformation*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Bale, Kjersti (2010). *Estetik en introduktion*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Brinkkjær, Ulf & Høyen, Marianne (2013). *Vetenskapsteori för lärarstudenter*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Broman, Andreas, Frohagen, Jenny & Wemmenhag, Janice. 2013. Vad kan man när man kan tillverka ett uttryck i slöjdföremål? *Forskning om undervisning och lärande* nr 10, s. 6-28.
- Jeansson, Åsa (2017). *Vad, hur och varför i slöjdämnet*. Umeå: Umeå Tryckservice.
- Johansson, Marlène (2002). *Slöjdpraktik i skolan: hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (2011). *Etnologiskt fältarbete*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Lindström, Gunnar & Pennlert, Lars Åke (2013). *Undervisning i teori och praktik - en introduktion i didaktik*. 5. uppl. Umeå: Fundo förlag.
- Mäkelä, Esko (2011). *Slöjd som berättelse – om skolungdom och estetiska perspektiv*. Umeå: Print & Media.
- Skolverket, (2011b). *Kommentarmaterial till kursplanen i slöjd*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket, (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket, (2016). *Slöjdens estetiska och kulturella uttryck – inspiration för slöjdundervisningen*. Stockholm: Wolters Kluwers.
- Skolverket (2015). *Slöjd i grundskolan – En nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*. Stockholm: Fritzes.
- Svedner, Per Olov & Johansson, Bo (2006). *Examensarbetet i lärarutbildningen*. 4. uppl. Uppsala: X-O Graf Tryckeri AB.
- Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. Bromma: CM-Gruppen AB.

Elektroniska källor

Homlong, Siri (2006a). *The Language of Textiles*.

<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:169122/FULLTEXT01>. Hämtad: 2017-01-24.

Homlong, Siri (2006b). *Samtal om estetiska aspekter i textilslöjd*.

<https://journals.hioa.no/index.php/techneA/article/view/41/162>. Hämtad: 2017-01-24.

Skolverket, (2014). *Hur stor del av undervisningen bedrivs av behöriga lärare*.

Rapport. Redovisning av regeringsuppdrag.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3312>. Hämtad: 2017-03-31.

Övriga källor

Bildförteckning

1. Homlong, Siri (2006a). *The Language of textiles*, s. 47.
2. Jaensson, Åsa (2017). *Vad, hur och varför i slöjdämnet*, s. 81.

Tabellförteckning

1. Mäkelä, Esko (2011). *Slöjd som berättelse- om skolungdom och estetiska perspektiv*, s. 204.
2. Mäkelä, Esko (2011). *Slöjd som berättelse- om skolungdom och estetiska perspektiv*, s. 168.

Hej! Jag heter Marie-Louise Ronkainen och jag undervisar i textilslöjd på xxx skola samtidigt som jag studerar till slöjdlärare på Umeå universitet. Under våren 2017 kommer jag att skriva mitt examensarbete med inriktning mot slöjdämnets estetiska uttryck och anlägger ett didaktiskt perspektiv på min uppsats. Det är mitt femte läsår som slöjdlärare med textil materialinriktning och jag har under denna period särskilt kommit att intressera mig för estetiska uttryck. Intresset för området är fortfarande stort och jag kommer att undersöka det i ett vidare perspektiv i min uppsats. Syftet med studien är att undersöka några olika lärares uppfattning om och användning av kunskapsområdet estetiska uttryck i sin undervisning. Jag vill därför intervjua dig som slöjdlärare och låta materialet utgöra min empiriska undersökning i examensarbetet. Intervjuerna spelas i första hand in med mobiltelefon, efter ditt godkännande, och i andra hand dokumenteras de genom anteckningar. Personuppgifter på dig som intervjuas och de skolor som representeras kommer att avidentifieras i arbetet och medverkan är frivillig och kan avbrytas. Examensarbetet beräknas vara färdigt till sommaren 2017. Svarsblankett finns nedan och lämnas till dig innan intervjun inleds.

Hälsningar

Marie-Louise Ronkainen, Slöjdlärare, xxx skola xxx kommun

Lärarstudent, Umeå universitet, marie-louise.ronkainen@xxx.se

Handledare: Stina Westerlund, Lektor, Institutionen för estetiska ämnen

Umeå universitet, stina.westerlund@umu.se

Svarsblankett

Jag har informerats om syftet med Marie-Louise Ronkainens studie och vilken metod som kommer att användas. Jag har även informerats om hur det insamlade materialet hanteras samt att de som medverkar i studien gör det frivilligt och kan avbryta sin medverkan. Jag ger mitt samtycke att delta i studien.

Namnteckning: _____ Datum: _____

1. Bakgrund

- a) Hur länge har du arbetat i yrket?
- b) Om du har erfarenhet från andra skolor, hur ser den ut?
- c) Vilken utbildning- och yrkesbakgrund har du?
- d) Vad var avgörande när du valde att bli slöjdlärare? Var det en önskan att fostra elever, ditt ämnesintresse, slumpen eller något annat?

2. Styrdokumentet

- a) Hur uppfattar du läroplanens kunskapsområde om estetiska uttryck?
- b) Vad är estetiska uttryck i slöjd för dig? Berätta specifikt vad i kursplanen du tar avstamp i? Vad vill du att eleverna lär sig?
- c) Om där är någon del av syfte och/eller centralt innehåll om estetiskt uttryck som du vill utveckla i din undervisning, beskriv på vilket sätt?
- d) Känner du till inspirationsmaterialet om slöjd som skolverket gav ut den 5 januari i år?
- e) Om ja på ovanstående fråga. Hur uppfattar du materialet? Om du finner något i det som du tagit fasta på, beskriv för mig på vilket sätt?

3. Undervisningen

Intentioner

- a) Hur arbetar du med estetiska uttryck i din undervisning? Vad lyfter du i de olika årskurserna 7-9? Berätta för mig vilka begrepp som du använder i undervisningen med estetiska uttryck? Hur lägger du upp strukturen på en lektion där ni arbetar med estetiska uttryck?
- b) Vad förväntar du dig att eleverna har för kunskap inom estetiska uttryck?

Resultat

- c) Beskriv för mig något arbetsområde där du tycker att arbetet med estetiska uttryck blev bra? Utveckla vad du blev nöjd med? På vilket sätt blev du nöjd?

d) Om du kommit fram till en slags modell att jobba med, hur ser den ut?

e) Hur kom du fram till ditt arbetssätt?

Utmaningar

f) Vilka svårigheter upplever du i undervisningen inom estetiska uttryck? Kan du ge exempel på hur du bemöter eventuella svårigheter?

g) Vad ser du för möjligheter i arbetet med estetiska uttryck?

4. Elevernas uppfattning

a) Hur uppfattar eleverna arbetet med estetiska uttryck?

b) Hur tar deras uppfattning sig uttryck?

c) Föredrar de ett visst arbetssätt, exempelvis muntligt, skriftligt, samtal i grupp eller enskilt, annat?